

SÂMİRÎLER

DİN TARİH GELENEK

Reinhard PUMMER

Çeviren: Muhammed Ali BAĞIR

Eskiyeni Yayınları: 86

SÂMİRÎLER
DİN TARİH GELENEK

Reinhard PUMMER

Eserin Orijinal Adı: *The Samaritans: A Profile*

Çeviren: Muhammed Ali BAĞIR

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
(Sertifika no: 13178)

Mizanpaj ve Kapak
FCR

Baskı ve Cilt
VADİ GRAFİK TASARIM VE REKLAMCILIK LTD. ŞTİ.
İvedik Org. San. 1420. Cad. No: 58/1
Yenimahalle/ANKARA • Tel: 0 312 395 85 71
Sertifika No: 47479

1. Baskı: Kasım 2020

ISBN: 978-605-5978-96-9

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SANAYİ ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 Ulus-Altındağ/ANKARA
Tel: (0312) 310 08 60 (pbx) - Fax: (0312) 311 47 89
Web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

SÂMİRÎLER

DİN TARİH GELENEK

Reinhard PUMMER

Çeviren: Muhammed Ali BAĞIR

Ankara 2020

Prof. Dr. Reinhard PUMMER

1938 Kanada doğumludur. Kanada Ottawa Üniversitesi Department of Classics and Religious Studies'den emekli öğretim üyesidir. Yaklaşık kırk yıldır Sâmirîler ve inançları hakkında yaptığı çalışmalarla Batı dünyasında tanınan bir araştırmacıdır ve Sâmirîlik alanında yetkin bir isim olarak kabul edilir. Sâmirîliğin hem antik dönemlerdeki oluşumu hem de Orta Çağ ve günümüzdeki durumları hakkında onlarca makale, kitap bölümü ve ansiklopedi maddesi bulunan Pummer'ın özellikle Sâmirîlerde evlilik ve boşanma belgeleri, erken dönem Hıristiyanlık yazılarında ve Flavius Josephus'un eserlerinde Sâmirîler hakkında yazdığı kitaplar dikkat çekmektedir. Pummer yaşamına Kanada'da devam etmektedir. Eserlerinden bir kısmı şunlardır:

Samaritan Marriage Contracts and Deeds of Divorce (Wiesbaden: Otto Harrassowitz, 1993), Volume I.

Samaritan Marriage Contracts and Deeds of Divorce (Wiesbaden: Otto Harrassowitz, 1997), Volume II.

Early Christian Authors on Samaritans and Samaritanism: Texts, Translations and Commentary Texts and Studies in Ancient Judaism, 92 (Tübingen: Mohr Siebeck, 2002).

The Samaritans in Flavius Josephus Texts and Studies in Ancient Judaism, 129 (Tübingen: Mohr Siebeck, 2009).

"What Was the Meaning and Purpose of Amulets with Samaritan Writing in the Byzantine Period?" *Revue Biblique* 127 (2020), 82-104.

"Samaritan Ethnicity in Josephus: Rhetoric and Historicity." *Judaïsme ancien / Ancient Judaism* 7 (2020), 45-73.

"Samaritans, Galileans, and Judeans in Josephus and the Gospel of John." *Journal for the Study of the Historical Jesus* 18 (2020), 77-99.

"Was There an Altar or a Temple in the Sacred Precinct on Mt. Gerizim?" *Journal for the Study of Judaism* 47 (2016), 1-21.

"The Tabernacle in the Samaritan Tradition." *Theoforum* 37 (2006), 45-64.

Muhammed Ali BAĞIR

1978 Kayseri doğumludur. Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dinler Tarihi Anabilim Dalı'nda öğretim üyesidir. "Kitâb-ı Mukaddes Eleştirisi (Doğuşu, Gelişimi ve Metotları)" adlı teziyle yüksek lisansını, "Saadia Gaon'un Hayatı, Eserleri ve Yahudi İnanç Tarihine Etkisi" adlı teziyle doktorasını tamamladı. İsrail'de dinî gruplar, Sâmirîler, Kitâb-ı Mukaddes Eleştirisi ve Yahudiler konularında çalışmalar yapan mütercim Arapça, İngilizce ve orta düzeyde İbranice bilmektedir. Eserlerinden bir kısmı şunlardır:

Yahudi Düşünür Saadia Gaon Hayatı, Eserleri ve İnanç Tarihindeki Yeri (İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın Yayın A.Ş., 2015).

"Marjinal Bir Yahudi Grup Olarak Samirîlerde Tahep İnancı", *Uluslararası Mehdilik Sempozyumu Bildirileri Kitabı*, Sivas 2018, 191-206.

"Günümüz Sâmirîlerinde Dinî Hayata Dair Bazı Uygulamalar", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 20/37 (2018), 151-181.

"Kutsal Kitap Eleştirisi: Eski Ahit Örneği ve Modern Dönem Öncüleri", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19/31 (Ocak-Haziran 2014), 279-310.

"Sâmirîler: Köken Sorunu ve Günümüz İsrail Devleti'ndeki Yansımaları", *Milel ve Nihal* 13/2 (Aralık 2016), 101-128.

"Modern İsrail'de Karâî Olmak: Mısır Kökenli Karaîlerin İsrail'deki Sorunları", *TYB Akademi Dil Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi İsrail Sayısı*, Sayı 21, 2017, s. 105-128.

"Ortaçağ'da Bir Yahudi Heretik: Hîvî el-Belhî ve Tanah Eleştirisi", *İsrailiyat: İsrail ve Yahudi Çalışmaları Dergisi*, no. 1 (Kış 2017): 9-24.

İÇİNDEKİLER

İçindekiler	V
Mütercimim Ön Sözü	IX
Ön Söz	XV
Foreword to the Turkish Translation	XVII
Türkçe Çeviriye Ön Söz	XIX
Kısaltmalar	XXI
Görseller	XXIII
Giriş	1
I. Sâmirîlerin Kimliği	9
1. Sâmirî Görüşü	9
2. Geleneksel Yahudi Görüşü	13
3. Modern İlmî Görüşler	14
a. Bir Yahudi Mezhebi Olarak Sâmirîlik	15
b. Antik Yahve İnancı Olarak Sâmirîlik	17
II. Tanah'ta/Eski Ahit'te Sâmirîler	25
III. Sâmirîler ve Yeni Ahit	35
1. Matta İncili	35
2. Luka İncili ve Elçilerin İşleri	36
3. Yuhanna İncili	40
4. Yeni Ahit Yazılarına Sâmirî Etkisi	42
IV. Antik Dönem Yahudi Eserlerinde Sâmirîler	45
1. Apokrif/Deuterokanonik Yazılar	45
a. Ben Sirak 50: 25-26	45
b. II. Makabeler 5: 22-23 ve 6: 1-2	47
2. Ölü Deniz Yazmaları	49
3. Flavius Josephus	51
4. Rabbânî Literatür	64
V. Arkeolojik Kazılar	72
1. Gerizim Dağı	72
2. Sinagoglar	88
a. Diaspora Sinagogları	90
b. İsrail Topraklarındaki Sinagoglar	94
3. Muskalar ve Kandiller	110
4. Ritüel Banyolar - Mikveler	113

VI. Sâmirî Mezhepleri	117
1. Sâmirî Kaynaklar	117
2. İslâmî ve Karâî Kaynaklar	121
3. Patristik Kaynaklar	122
VII. Tarihte Sâmirîler	126
1. Helenistik ve Erken Roma Dönemleri	126
2. Geç Roma ve Bizans Dönemleri	129
3. Erken İslâmî Dönem	139
4. Haçlılar Dönemi	147
5. Memlükler Dönemi	149
6. Osmanlılar Dönemi	152
7. Modern Dönem	161
VIII. Coğrafi Dağılım ve Demografi	166
1. Filistin	166
2. Diaspora	174
3. Demografi	181
IX. Sâmirî Tevratı	189
1. Sâmirî Tevratı'nın Yapısı	189
2. Sâmirî Tevratı'nın Eski Çevirileri	201
3. Batıdaki Bilimsel Araştırmalarda Sâmirî Tevratı	203
4. Sâmirî Alfabesi	205
X. Sâmirî Literatürü	211
1. Tefsirler	214
a. <i>Tibat Marqe</i>	215
b. <i>On Emir Tefsiri (Kitâb fi Şurûbi'l-âşr kelimât)</i>	216
c. <i>Tekvin 1: 2 - 50: 4'ün Tefsiri</i>	216
d. <i>Tevrat'ın Arapça Tercümesine Haşiye (Kitâbu'l-Havaş)</i>	216
e. <i>İkinci Krallıkla İlgili On Delil (Subût ed-devle es-sâniye)</i>	217
f. <i>Levililer 26: 3-46'nın Tefsiri (Şerh am baqquti)</i>	217
g. <i>Tesniye 32: 3-4'ün Tefsiri (Kitâbu'ş-Şerhi'l-fatiha)</i>	217
h. <i>Meşalme (Müslim) b. Murcân ve İbrahim b. Ya'kub b. Murcân ed-Danfî'nin (İbrahim el-'Ayya) Tekvin ve Çıkış Tefsiri</i>	218
i. <i>Malef</i>	219
2. Halaha	222
a. <i>Kitâbu't-Tabâh</i>	223
b. <i>Kitâbu'l-Kâfi</i>	224
c. <i>Yasak Evliliklerle İlgili Kutsal Kitap Bölümlerinin Tefsiri (Şerhu sûreti'l-irbôt)</i>	226
d. <i>Farklılıklar Hakkında Sorular Kitabı (Kitâbu Mesâ'ili'l-hilâf)</i>	226
e. <i>Kitâbu'l-Mîrâs</i>	226
f. <i>Farzlar Kitabı (Kitâbu'l-Ferâ'iz)</i>	227
g. <i>Belirsizliklerin Gidericisi (Kâşifu'l-gayâib)</i>	227

<i>b. Hillûk</i>	227
<i>i. Fetvalar (Hukukî Kararlar)</i>	228
3. Liturji.....	229
4. Kronikler.....	231
<i>a. Esâtîr</i>	232
<i>b. Tulida</i>	233
<i>c. Sâmirî Yeşu Kitabı</i>	234
<i>d. Ebu'l-Feth'in Kitâbu't-Târîh'i</i>	235
<i>e. Şalşala</i>	236
<i>f. Yeni Kronik</i>	236
<i>g. Sefer ha-yamim ya da II. Kronik</i>	237
5. Dil Bilimsel Yazılar.....	238
6. Halk Hikâyeleri.....	240
7. Avrupalı Bilim Adamlarıyla Etkileşimler.....	241
XI. Sâmirî Ritüel ve Gelenekleri.....	246
1. Sâmirî Takvimi.....	247
2. Fısıh ve Matsot.....	249
3. Haftalar Bayramı.....	251
4. Yedinci Ayın İlk Günü.....	252
5. Kefaret Günü.....	252
6. Çadırlar Bayramı.....	253
7. Çadırlar Bayramı'nın Sekizinci Günü (Şimini Atseret).....	253
8. Simmut Pesah ve Simmut Sukot.....	254
9. Hac.....	254
10. Sünnet.....	256
11. İlk Doğan'ın Kurtarılması.....	257
12. Tevrat'ın Hatmi.....	258
13. Nişanlanma ve Evlilik.....	258
14. Cenaze Töreni.....	261
15. İbadet.....	263
16. Müzik.....	267
17. Sanat.....	270
XII. Günümüzde Sâmirîler.....	274
XIII. Yeni Sorunlar.....	287
Kaynakça.....	290
1. Bibliyografyalar.....	290
2. Referans Çalışmalar.....	290
3. Birincil Kaynaklar.....	290
4. İkincil Literatür.....	297
Kaynaklar İndeksi.....	331
I. Kitâb-ı Mukaddes.....	331

1. Eski Ahit	331
2. Yeni Ahit	333
II. Ölü Deniz Yazmaları	333
III. Josephus	333
IV. Rabbânî Eserler	334
V. Sâmirî Kaynakları	334
VI. Roma ve Bizans Yasaları	334
VII. Kur'ân	334
Modern Yazarlar İndeksi	335
Konu İndeksi	341

MÜTERCİMİN ÖN SÖZÜ

Çevirisini okuduğunuz bu eser, asırlardır Filistin topraklarında yaşayan ve İsrailoğulları soyundan geldiklerini savunan dünyanın en kadim ve en küçük etnik temelli dinî gruplarından Sâmirîler hakkındadır. Geçmiş dönemlere nispetle günümüzde oldukça azalan sayılarına rağmen yaklaşık sekiz yüz kişiden oluşan Sâmirî topluluğu, Filistin'in Nablus şehri ile yakınlarındaki Gerizim Dağı'nın eteklerinde bulunan Luza köyünde ve İsrail'in Tel Aviv şehri yakınlarındaki Holon'da yaşamlarını sürdürmektedirler. Tanrı'nın İsrailoğulları'na Tevrat'la verdiği inancı yaşayan ve yerine getiren "hakiki inanç sahibi" kişilerin kendileri olduklarını savunurlar. Ana akım Yahudilik tarafından geçmişten günümüze Yahudi olarak kabul edilmedikleri halde kendilerini köken olarak İsrailoğulları'na, dinî olarak da Tevrat'a dayandırır. Her ne kadar geleneksel Yahudilikle bazı benzerlikleri olsa da dinî uygulamalarında onlardan farklı yönleri de vardır.

Eserin müellifi, yaklaşık kırk yıldır Sâmirîler ve inançları hakkında yaptığı çalışmalarla Batı dünyasında tanınan ve Sâmirîlik alanında yetkin bir isim olarak kabul edilen Ottawa Üniversitesi Department of Classics and Religious Studies öğretim üyelerinden emekli Prof. Dr. Reinhard Pummer'dır. Sâmirîliğin hem antik dönemlerdeki oluşumu hem de Orta Çağ ve günümüzdeki durumları hakkında onlarca makale, kitap bölümü ve ansiklopedi maddesi bulunan Pummer'ın özellikle Sâmirîlerde evlilik ve boşanmayla ilgili belgeler üzerine yazdığı kitaplar¹ dikkat çekicidir. Ayrıca, erken dönem Hıristiyanlık yazılarında ve Flavius Josephus'un eserlerinde Sâmirîlerin nasıl ele alındığıyla ilgili çalışmaları da² alanla ilgili önemli eserler arasında sayılır. Çevirisini yaptığım *The Samaritans: A Profile* (2016), Pummer'ın son eseridir. Yazar, oldukça kapsamlı olan bu çalışmasına, Sâmirîlerin kimlik ve köken sorununu ele alarak başlar. Konuya ilişkin Sâmirî ve Yahudi görüşlerini aktarır, modern dönemlerde bu konu üzerine yapılan araştırmaları değerlendirir ve Sâmirîlerin/Sâmirîliğin ne olduğuyla ilgili kendi kanaatini ortaya koyar. Yazarın burada Sâmiriye şehrinin Yahve'ye ibadet eden, Gerizim Dağı'nı merkeze alıp Kudüs'ü dışlayan ve milattan önce sekizinci yüzyıldan çok daha sonra ayrı bir inanç yapısı olarak ortaya çıkan bir topluluk anlamında

¹ Reinhard Pummer, *Samaritan Marriage Contracts and Deeds of Divorce* (Wiesbaden: Otto Harrassowitz, 1993) Volume I, 420 sayfa; Reinhard Pummer ve Abraham Tal, *Samaritan Marriage Contracts and Deeds of Divorce* (Wiesbaden: Otto Harrassowitz, 1997), Volume II, 440 sayfa.

² Reinhard Pummer, *Early Christian Authors on Samaritans and Samaritanism: Texts, Translations and Commentary Texts and Studies in Ancient Judaism*, 92 (Tübingen: Mohr Siebeck, 2002), 518 sayfa; Reinhard Pummer, *The Samaritans in Flavius Josephus Texts and Studies in Ancient Judaism*, 129 (Tübingen: Mohr Siebeck, 2009), 356 sayfa.

“Sâmirîler” ile Yahudi, pagan ya da Yahve inancına sahip “Sâmiriyeliler” arasında geçmiştekinin aksine artık günümüzde bir ayırım yapıldığını vurgular. Eserin sonraki bölümlerinde kadim dönemlerden itibaren Yahudi ve Hıristiyan kutsal kitap külliyâtlarında Sâmirîlere nasıl yaklaşıldığı anlatılır. Sâmirîlikle ilgili arkeolojik araştırmaları bir Dinler Tarihçisi olarak oldukça başarılı bir şekilde okuyucuya sunar. Eserde Sâmirîlerin farklı medeniyet ve yönetimler altında uzun asırlar boyunca nasıl bir yaşam sürdürdüğü tarihsel kayıtlara dayalı olarak ortaya konulur. Sâmirî literatürü hakkında bilgi verirken modern dönem çalışmalarından da bahseder. Sâmirî ritüellerini ele alırken yalnızca metinlere dayalı bilgi sunmakla yetinmez, bizzat kutsal mekânlarında yaşadığı tecrübeleri, çektiği fotoğrafları ve güncel gelişmeleri de okuyucuyla paylaşır. Son olarak da Sâmirîlerin günümüz dünyasında karşılaştığı sorunlar ve bu sorunların üstesinden gelmek için neler yaptıkları üzerinde durur. Eserin girişinde her ne kadar ansiklopedik bir eser yazma niyetinde olmadığını belirtse de kırk yıllık birikimini kullanmak ve geçmişten günümüze kadar yapılan tarihî, arkeolojik, filolojik ve antropolojik çalışmaları dikkate almak suretiyle Sâmirî yaşamının ana unsurlarını ansiklopedik bir tarzda sunar. Kullandığı kaynakçadan da görüleceği üzere Sâmirîler ve inançlarıyla ilgili hemen hemen tüm hususlara değinir.

Pummer’ın bu eserinin Türkçe’ye çevrilmesinin en temel sebebi, başlangıçtan günümüze kadar Sâmirîlerin inançları, tarihleri ve gelenekleriyle ilgili herhangi bir bütüncül çalışmanın Türk akademisinde bugüne kadar yapılmamış olmasıdır. Aşağıda ele alınacağı üzere, bazı Türk araştırmacıları tarafından Sâmirîlerle ilgili birtakım çalışmalar yapılmıştır, ancak asırlarca Müslüman toplumların bir unsuru olarak benzer kültür havzasında, Osmanlı İmparatorluğu’nun bir parçası olarak da yirminci yüzyılın ilk çeyreğine kadar aynı devlet çatısı altında yaşamış olmamıza bakıldığında bu çalışmaların kesinlikle yeterli olmadığı görülecektir. Bu bağlamda, Sâmirîler ve inançlarıyla ilgili göze çarpan ilk çalışma, Yaşar Kutluay’ın 1965’te Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları arasında neşredilen *İslâm ve Yahudi Mezhepleri* adlı eserinde bulunur. Kutluay, Yahudiliğin bir mezhebi olmaktan çok müstakil bir din hüviyetine bürünen itizâlî bir hareket olarak gördüğü Sâmirîleri, “*Somronîm (veya Şamerîm)*” başlığıyla anlatır. Bu topluluğun kökeniyle ilgili hem Yahudilerin hem de Sâmirîlerin bakış açısını sunar, tarihlerinden ve itikadî görüşlerinden bahseder. Bugünkü durumları hakkında bilgi verir. Kısa ancak ilk defa bu kadar derli toplu bilgi sunması açısından Kutluay’ın bu çalışması önemlidir.³ İlk baskısını 1997’de yapan *Yahudi Kaynaklarına Göre*

³ Yaşar Kutluay, *İslâm ve Yahudi Mezhepleri* (İstanbul: Anka Yayınları, 2001), 196-212.

Tevrat adlı eserinde Baki Adam, Sâmirîlerin menşei ve tarihçesinden kısaca bahsettikten sonra ayrıntılı bir şekilde Sâmirî Tevratı üzerinde yoğunlaşır. Sâmirî Tevratı'nın tarihçesinden, Yahudilerin ellerinde bulunan Masoretik Tevrat metniyle olan farklılıklarından ve bu iki metin hakkındaki tahrif suçlamalarından bahseder. Yazarın tartışmaları aktarırken Sâmirî kaynaklara başvurması dikkat çekmektedir.⁴ 2004'te Fehrullah Terkan tarafından yazılan *The Samaritans (el-Samiriyyün) and Some Theological Issues Between Samaritanism and Islam*⁵ başlıklı makale, İslâm'ın bazı teolojik esaslarının Yahudilik ve Hıristiyanlık'ın yanısıra Sâmirî inançlarından da etkilendiği iddialarını ele almaktadır. Yazar, Sâmirîlik ve İslâm'ın bazı inançlarını mukayese etmek suretiyle bu iddianın geçersizliğini ve aslında İslâm'ın Sâmirîliği etkilediği düşüncesinin daha doğru olduğunu ileri sürmektedir. Doğrudan doğruya Sâmirîler ve inançlarıyla ilgili Türk akademisinde kaleme alınan ilk müstakil eser ise Nuh Arslantaş'ın 2008'de yayımlanan *İslâm Dünyasında Sâmirîler - Osmanlı Dönemine Kadar*⁶ adlı çalışmasıdır. İlgili dönemlere ait başta Müslüman âlimlerin Arapça kaynakları olmak üzere Sâmirîlerin kendi literatüründen de yararlanılarak yazılan bu eser, başlıktan da anlaşılacağı üzere, asırlarca Müslümanların idaresinde yaşayan Sâmirîlerin Osmanlı dönemine kadar hukukî, siyâsî, dinî, sosyo-kültürel ve ilmî hayatları hakkında çarpıcı bilgiler sunar. Eser, -Osmanlı dönemine kadar- Sâmirîler hakkındaki ilk ve tek kapsamlı Türkçe çalışmadır. Modern dönem tartışmalarından ziyade İslâm kaynaklarında yer alan Sâmirîler ve inançlarıyla ilgili bilgiler üzerinde yoğunlaşan bu kitabın en çarpıcı yönlerinden biri özellikle Batı dünyasında görülen yabancı ve Müslüman karşıtlığına karşı farklı inançlarda olanların uzun bir süre barış içinde bir arada nasıl yaşadıklarının iyi bir örneğini sunmasıdır. Yasin Meral'in 2018'de çıkan *Sâmirî'nin Buzağısı* adlı çalışması, Tevrat ve Kur'an-Kerim'de zikredilen buzağı kıssasını, Kur'an'da buzağıyı yapan karakter olarak zikredilen "Sâmirî"nin kimliği, buzağıyı nasıl yaptığı ve nasıl cezalandırıldığı gibi hususları ele alır. Günümüz Sâmirîlerinin Kur'an'daki Sâmirî'nin etnik ve kültürel anlamda devamı olduğunu ve bu topluluğun geleneksel Yahudi anlatımının aksine on iki İsrail kabilesinden Yusufogulları (Efrayim ve Menaşşe) soyundan geldiklerini ileri sürer. Yazar bu kanaatini, eser boyunca kullandığı İslâm ve Yahudi kaynaklarıyla antik Mısır medeniyetine ait verileri karşılaştırmalı olarak tahlil ederek ortaya koyar. Meral'in bu

⁴ Baki Adam, *Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat* (İstanbul: Pınar Yayınları, 2002), 135-149.

⁵ Fehrullah Terkan, "The Samaritans (el-Samiriyyün) and Some Theological Issues Between Samaritanism and Islam", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 45/2 (2004), 155-192.

⁶ Nuh Arslantaş, *İslâm Dünyasında Sâmirîler -Osmanlı Dönemine Kadar-* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2008), 245 sayfa.

çalışması, orijinal kaynakları kullanması, daha önceden pek de başvurulmayan antik Mısır bilimine başvurması ve bunları ustaca tahlil etmesi açısından son derece değerlidir.⁷ Sâmirîlerle ilgili yapılan ilgi çekici bir diğer çalışma, Tolga Savaş Altınel'in 2018'de yayımlanan *An Evaluation of the Identity of Sâmirî in the Qur'ân*⁸ adlı makalesidir. Tıpkı Yasin Meral'in yaptığı gibi Kur'an'da zikredilen Sâmirî figürü üzerinde yoğunlaşan Altınel, Kur'an'da geçen Sâmirî ifadesinin eski Mısır dilindeki sevgili oğul anlamına gelen "samer" kelimesiyle bir bağlantısının olabileceğini ve bu ifadenin Yakup'un sevgili oğlu Yusuf'un soyundan gelen bir kişiye işaret edebileceğini savunur. Buna göre, anne yoluyla yarı Mısırlı olan ve Yusuf soyundan gelen bu Sâmirî, eski Mısır inancının izlerini taşıyan Altın Buzağı'yı yapmıştır. Davud'un kurduğu krallığın yıkılmasından sonra Yahuda ile İsrail arasındaki çatışmanın bir sonucu olarak Kudüs'teki din adamları, bu Altın Buzağı hadisesinin günahını muhtemelen Yusuf'un soyundan gelen günümüz Sâmirîlerine yüklemiş ve neticede bu durum onlara karşı bir karalama kampanyasına dönüşmüştür. Burada zikredilmesinin gerekli olduğunu düşündüğüm son çalışma, 2017'de Yasin Meral'in danışmanlığında Fatma Gerçekcioğlu tarafından yazılan *Samiriliğin Ortaya Çıkışı ve Kutsal Metinler Işığında Erken Dönem Samiri-Yahudi İlişkileri*⁹ başlıklı yüksek lisans tezidir. Bu eser, yazarın Sâmirîlerin ortaya çıkışını ve erken dönemlerdeki Sâmirî-Yahudi ilişkilerini ele alırken, başta temel Sâmirî kaynakları olmak üzere Yahudi kaynaklarına başvurması ve Sâmirîlerin tarihçesi ve inançları hakkında derli toplu bilgi vermesi açısından dikkate değer bir çalışmadır.

Eserin müellifi Reinhard Pummer ile çeviri hakkında yaptığım görüşmelerde İngilizce baskıda bazı eksik ve hatalı noktaların bulunduğunu belirtti. Çoğunlukla kitap ve kişi isimleriyle ilgili bu noktaların Türkçe çevirisinde düzeltilmesi için kendisinin belirlediği ve doğrularının yer aldığı bir listeyi tarafıma ilettili, bunların kullanılmasını istedi. Ben de bu talebe uyararak bu noktaları düzeltdim. Dolayısıyla İngilizce baskısından farklı olarak Türkçe çeviride sayıları her ne kadar az da olsa bazı farklılıkların bulunduğu görülecektir. Metnin daha iyi anlaşılması için zaman zaman metin içine ya da dipnotlara bazı açıklamalar ekledim, bunları çevirenin notu (-ç.n.) olarak gösterdim. Müellifin oldukça uzun tuttuğu bazı cümleleri Türkçe'ye aktarırken anlamı daha doğru verebilmek adına bölmek zorunda kaldım. Ayrıca müm-

⁷ Yasin Meral, *Sâmirî'nin Buzağısı* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2018), 114-115.

⁸ Tolga Savaş Altınel, "An Evaluation of the Identity of Sâmirî in the Qur'ân", *İlahiyat Studies* 9/1 (Winter/Spring 2018), 113-148.

⁹ Fatma Gerçekcioğlu, *Samiriliğin Ortaya Çıkışı ve Kutsal Metinler Işığında Erken Dönem Samiri-Yahudi İlişkileri* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 92 sayfa.

kün olduğunca kohen, başkohen, rabbi, halaha, agada gibi doğrudan Yahudi ve Sâmirî inanç dünyasına ait tabirleri olduğu gibi kullandım.

Eserin basımına izin veren ve Türkçe çeviriye ön söz yazan Prof. Dr. Reinhard Pummer'a, çeviri metni okuyarak çeşitli düzeltmelerde ve önerilerde bulunan öğrencilerim Hatice Kübra Yaman ve Zehra Uzun'a, Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Araştırma Görevlisi Muhammed Mustafa Kulu'ya, Sakarya Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı okutmanlarından Öğretim Görevlisi İshak Akdemir'e ve kıymetli hocam Prof. Dr. Fuat Aydın'a teşekkürlerimi sunarım.

Sâmirîlerle ilgili hemen hemen her konuya temas eden bu kapsamlı eserin Türk akademisinde yeni araştırmalar yapılmasına vesile olmasını temenni ediyorum.

Muhammed Ali BAĞIR
Ekim-2020

ÖN SÖZ

Sâmirîlerle ilgili herhangi bir hususun neredeyse tamamen ihmal edilmesinden onların tarih ve dinlerine duyulan ilginin artmasına doğru bir değişim yaşandı. Hiçbir şey bu değişimi, neredeyse yüzyıl arayla yapılan şu iki yorumdan daha açık bir şekilde ortaya koyamaz: 1907’de James Montgomery’nin etkileyici eseri *The Samaritans, The Earliest Jewish Sect: Their History, Theology, and Literature*’ın adı bilinmeyen eleştirmeni hayretle şöyle yazar: “Sâmirîler, kendileri hakkında 360 sayfalık bir eser yazılmaya değer mi?”¹ 2000’de ise durum öyle bir şekilde değişmişti ki Yeni Ahit dönemlerinde Sâmirîler hakkında yazan bir ansiklopedi maddesinin yazarı, “son yıllardaki Sâmirî metinlerin neşriyatı ve bunlara dayalı olarak yapılan ikincil tartışmalardaki müthiş artış”² a dikkati çeker.³ Diğerleri “son yirmi yıldan” Sâmirî çalışmalarının hızla çoğaldığı yıllar olarak bahseder.³ Sâmirîlere ait eserlerin ve tercümelerin basımları ya da yayımlanacaklarının ilan edilmesi, çok sayıda dil bilimsel çalışmaların basılması ve halihazırda neşrediliyor olması ile özellikle başta Gerizim Dağı olmak üzere Sâmiriye bölgesinde arkeolojik kazıların yapılması yeni bir safhayı başlattı. Dahası, topluluğun geçmişi artık araştırmacıların ilgisini çeken tek odak noktası değil. Çünkü sosyal antropologlar tarafından gerçekleştirilen araştırma sonuçları ortaya çıkmaya başladı ve bunlar günümüz Sâmirî toplumuna ışık tutmaktadır. Bu durum bize sırasıyla bir yanda günümüz uygulamaları ve inançları diğer yanda geçmişin belgelerinde kaydedilen uygulama ve inançlar arasında karşılaştırma yapma olanağı sunar. Sâmirîlere olan ilginin, uzman araştırmacılarla sınırlı olmadığı bilakis daha geniş bir okuyucu topluluğuna uzandığı, zor bir konuyu herkesin anlayacağı şekilde anlatan (*haute vulgarization*) çeşitli kitapların yayımlanmasıyla anlaşılmaktadır.

Bu çalışmanın Sâmirîler hakkında söylenebilecek her şeyi kapsayan ne bir *Summa Samaritana* ne de bir ansiklopedi olması hedeflenmiştir. Başlığın da belirttiği gibi eserin, yüzyıllar boyunca geliştiği şekliyle Sâmirîlerle ilgili özlü yaşam hikâyesi ve Sâmirîlerin yapısının tasviri hakkında kısa bir inceleme olması amaçlanmaktadır. Amacım tarihî, arkeolojik, filolojik ve antropolojik çalışmalardaki güncel gelişmeler ışığında, Sâmirîler hakkındaki hâlihazırda

¹ Adı meçhul, *The Samaritans, The Earliest Jewish Sect: Their History, Theology, and Literature*, by James Montgomery, kitap eleştirisi, *Expository Times* 18 (1907): 548.

² H. G. M. Williamson ve Craig A. Evans, “Samaritans,” içinde *Dictionary of New Testament Background* (ed. Craig A. Evans ve Stanley E. Porter; Downers Grove, IL and Leicester, England: InterVarsity Press, 2000), s. 1056.

³ H. G. M. Williamson, *Tradition Kept: The Literature of the Samaritans*, by Robert T. Anderson and Terry Giles, kitap eleştirisi, *Shofar: An Interdisciplinary Journal of Jewish Studies* 3 (2007): 162.

mevcut bilgilerimizi ortaya koymak ve okuyuculara özel ilgi uyandıran daha ayrıntılı sorular peşinde koşmalarını sağlayan kaynak kitapları göstermek suretiyle onların tarihlerinin, dinlerinin ve yaşamlarının ana unsurlarını sunmaktır. Zaman dilimi antik çağdan günümüze kadar uzanır.

Sâmirîler hakkında uzun yıllar boyunca yaptığım çalışmalarda, bazı araştırmacılar beni diğerlerinden daha fazla etkiledi. Bunlar arasında, artık bizimle birlikte olmayan ancak hatıraları özellikle benim için çok değerli iki kişi var: Alan Crown ve Ferdinand Dexinger. İki de akademik kariyerleri boyunca Sâmirî çalışmalarını önemli ölçüde geliştirmiş cömert ve sıcak kişiliklere sahip olağanüstü insanlardı. Arkeoloji alanında ise erken dönem Sâmirî tarihine dair fikirlerimizi kesinlikle kökten değiştiren Yitzhak Magen'dir. İsrail'e yaptığım birkaç ziyaret boyunca, kendisinden *yerinde* hem Gerizim Dağı'nda hem de kazı yaptığı sinagog alanlarında ilk elden bilgi aldığım için şanslıydım. Ayrıca bu kitaba bazı fotoğraflarını ve tablolarını da dahil etmeme izin verdiği için kendisine teşekkür borçluyum. En nihayet önemle belirtmeliyim ki Benyamim Tsedaka sadece tanıştığım ilk Sâmirî değil, aynı zamanda asla tükenmeyen bir bilgi kaynağıydı. Onunla ve ailesiyle Holon ve Gerizim Dağı'nda geçirdiğim benim için çok aydınlatıcı ve keyifli saatler ve aynı zamanda hem Sâmirî kongrelerinde hem de Ottawa ve Toronto'da bir araya gelebildiğimiz fırsatlar için kendisine müteşekkirim. Bu kitapta yer alan herhangi bir eksiklikten bu kimselerin sorumlu olmadığını söylemeye gerek bile yok. En içten teşekkürlerimi, Sâmirî yaşamı ve törenlerini gözlemlemek ve bunlara katılmak üzere Holon, Nablus ve Gerizim Dağı'na yaptığımız seyahatlerimizden Sâmirî çalışmalarına katıldığım sürece yayınlamamın müsveddelerini tashih etmesi ve değerlendirmesine kadar, araştırmalarımı sayabileceğimden daha fazla bir şekilde destekleyen eşim Lucille'e iletiyorum.

FOREWORD TO THE TURKISH TRANSLATION

The Samaritans are both well known and, at the same time, virtually unknown. On the one hand, they are well known from the New Testament parable of the Good Samaritan as told in the Gospel of Luke, but on the other hand, they are almost unknown as a living people that has continued to exist in Palestine from biblical times until today. Scholars, however, have known about their existence, beliefs, and practices for a long time and have carried out research on their tradition and published the results in various articles and monographs. For some time now, this research activity has greatly intensified in terms of the numbers of publications and scholarly disciplines involved. Most of these publications, however, are spread widely over specialized periodicals and technical books addressed to a specific readership. Therefore, the time seemed ripe to me to present an overview of what we presently know about the Samaritan community and its traditions.

Researchers of Samaritanism have tried to answer above all two questions about the Samaritans: *Where from?* and *Where to?* That is: *What are the origins of the Samaritans?* and *What will be their future?* These two questions frame my book - the opening chapter discusses the identity of the Samaritans, and the closing chapter points out the challenges that lie ahead for the community. The other chapters are concerned with the results of recent research about Samaritan history, literature, archaeology, rituals and customs, and the community's situation today.

In general, our information for the early history of the Samaritans is sparse. Only for the Ottoman and modern periods are we better informed about their fate. This applies similarly to their geographic distribution and demography. From antiquity to early modern times a Samaritan diaspora existed, as evidenced by not only literary but also epigraphic and archaeological sources. Due to persecutions, revolts, conversions, and natural calamities, this diaspora shrank more and more and finally disappeared. For some time now, Samaritans have lived only in Palestine. Today, their two centers are Nablus/Mount Gerizim on the West Bank of the Jordan River and Holon, a suburb of Tel Aviv.

It is there where they keep their religious traditions and customs alive and pass them on to their children. At the present time, they number altogether - men, women, and children in both centers - approximately 860 individuals, a remarkable increase over their numbers in the nineteenth and early twentieth century, when they were down to slightly over one hundred individuals. Marriages to Jewish women and, of late, to Muslim, Christian, and nonreligious women have increased their numbers steadily.

Dr. Muhammed Ali Bağır's long-standing interest in the Samaritans, their history, beliefs and customs led him to undertake the translation of my book into Turkish to make the Samaritans and their long tradition better known in Turkey. For this he deserves the gratitude of students and all others in Turkey who want to know more about the history and traditions of this ancient people, small now as they are, but once they were much more numerous and interacted in the course of many centuries with their neighbors in the Arab and Ottoman world. Students of religion can observe in them how they struggled, and still struggle, to keep their ancestral faith and customs alive in the face of innumerable adverse pressures -from religious and political persecutions to economic deprivation and physical threats to the lives of their members, and last but not least to the lures and dangers of cultural assimilation. The narrative of the book shows that they have succeeded to preserve their heritage through all these challenges into the twenty-first century, and that they are determined to carry on with their tradition.

In 2016, the book received from the American Schools of Oriental Research the Nancy Lapp Popular Book Award presented to the author for a book that offers a new synthesis of archaeological or textual evidence intended to reach an audience of scholars as well as students and the broader public.

Reinhard Pummer
Ottawa, 10/March/2020

TÜRKÇE ÇEVİRİYE ÖN SÖZ

Sâmirîler hem çok iyi bilinir hem de aynı zamanda neredeyse hiç bilinmez. Onlar bir yandan Luka İncili'nde anlatıldığı üzere Yeni Ahit'teki İyi Sâmirî meselinden tanınırlarken öte yandan Kitâb-ı Mukaddes zamanlarından (biblical times) günümüze kadar Filistin'de yaşayan bir topluluk olarak varlıklarını sürdürdükleri neredeyse hiç bilinmez. Bununla birlikte araştırmacılar onların varlıklarından, inançlarından ve uygulamalarından uzun zamandır haberdar olup gelenekleri üzerine araştırmalar yapmışlar, sonuçlarını da çeşitli makalelerde ve monografilerde yayımlamışlardır. Bu araştırma faaliyeti bir süredir ilgili yayınların ve ilmî disiplinlerin sayısı açısından oldukça yoğunlaştı. Ancak bu yayınların çoğu belirli bir okuyucuya yönelik özel süreli dergilere ve teknik kitaplara yayılmıştır. Dolayısıyla Sâmirî toplumu ve gelenekleri hakkında şu anda bildiklerimizle ilgili genel bir değerlendirme sunmanın zamanı artık geldi.

Sâmirîlik araştırmacıları, Sâmirîler hakkındaki özellikle şu iki soruyu yanıtlamaya çalışmaktadır: *Onlar nereden gelmekte ve nereye gitmektedir?* Yani: *Sâmirîlerin başlangıç noktası nedir?* ve *Onların geleceği ne olacaktır?* Kitabımı bu iki soru şekillendirdi. Giriş bölümü Sâmirîlerin kimliğini ele alırken kapanış bölümü topluluğun önündeki zorluklara dikkati çeker. Diğer bölümler Sâmirî tarihi, edebiyatı, arkeolojisi, ritüelleri, gelenekleri ve topluluğun bugünkü durumu hakkındaki son araştırmaların neticeleriyle ilgilidir.

Sâmirîlerin erken tarihi hakkındaki bilgilerimiz genel olarak çok azdır. Sadece Osmanlı dönemi ve modern zamanlardaki yazgılarıyla ilgili daha fazla bilgi sahibiyiz. Bu, coğrafi dağılımları ve demografileri için de geçerli. Antik dönemden erken modern dönemlere kadar hem edebî hem de epigrafik ve arkeolojik kaynakların kanıtlandığı gibi bir Sâmirî diasporası vardı. Zulümler, isyanlar, ihtidalar ve doğal felaketler nedeniyle bu diaspora giderek daha da küçüldü ve sonunda kayboldu. Sâmirîler bir süredir sadece Filistin'de yaşıyorlar. Günümüzde onların iki merkezi, Ürdün Nehri'nin Batı Şeria'sındaki Nablus/Gerizim Dağı ve Tel Aviv'in bir banliyösü olan Holon'dur.

Dinî gelenek ve göreneklerini canlı tuttukları ve çocuklarına aktardıkları yer burasıdır. Şu anda her iki merkezdeki erkek, kadın ve çocukların toplam sayısı yaklaşık sekiz yüz altmıştır. Bu, yüzden biraz fazla bireye düştükleri on dokuzuncu ve yirincinci yüzyıldaki sayılarından dikkate değer bir artıştır. Yahudi kadınlarla ve yakın zamanlarda da Müslüman, Hıristiyan ve herhangi bir dinle bağlantısı olmayan kadınlarla evlilikler onların sayılarını sürekli olarak artırmıştır.

Dr. Muhammed Ali Bağır'ın Sâmirîlere, tarihlerine, inançlarına ve geleneklerine çoktandır devam eden ilgisi Sâmirîlerin ve uzun zamandır var olan geleneklerinin Türkiye'de daha iyi tanınması için kitabımın Türkçe çevirisine girişmesini sağladı. Bunun için o, şu anda olduğu gibi küçük, ancak bir zamanlar çok daha fazla sayıda ve yüzyıllar boyunca Arap ve Osmanlı dünyasındaki komşularıyla etkileşim içinde olan bu kadim halkın tarihi ve gelenekleri hakkında daha fazla bilgi edinmek isteyen Türkiye'deki öğrencilerin ve diğerlerinin takdirlerini hak ediyor. Din araştırmacıları, mensupların hayatlarındaki dinî ve siyasî zulümlerden ekonomik yoksunluklar ve fiziksel tehditlere, sonuncusu ve en önemlisi de kültürel asimilasyonun cazibesine ve tehlikelerine kadar atalarının inançlarını ve geleneklerini sayısız düşmanca baskı karşısında hayatta tutmak için nasıl mücadele ettiklerini ve hâlâ mücadele etmeye devam ettiklerini gözlemleyebilirler. Kitabın anlatısı, tüm bu zorluklar arasında yirmi birinci yüzyıla kadar miraslarını korumayı başardıklarını ve geleneklerini sürdürmeye kararlı olduklarını göstermektedir.

Bu kitap, 2016 yılında Amerika Doğu Araştırma Okulları'ndan (American Schools of Oriental Research) Nancy Lapp Popüler Kitap Ödülünü aldı. Bu ödül, bilim insanlarının yanı sıra öğrenciler ve daha geniş bir okuyucu kitlesine ulaşmayı amaçlayan arkeolojik veya metinle ilgili kanıtların yeni bir sentezini sunan bu kitap için yazara sunulmuştur.

Reinhard Pummer
Ottawa, 10/Mart/2020